Deze publicatie beschrijft het project Leidsche Rijn Luistert dat van start ging in december 2020 en werd afgerond in december 2022. We beschrijven hoe het project tot stand kwam, welke activiteiten hebben plaatsgevonden, welke resultaten zijn behaald en welke kennis en ervaring waardevol is bij de realisatie van soortgelijke projecten elders. Centraal in het project Leidsche Rijn Luistert staat de westkant van de stad Utrecht, met de uitzonderlijk grote vinexwijk Leidsche Rijn. Een moderne buitenwijk die in veel opzichten overeenkomsten vertoont met andere grootstedelijke (nieuwbouw)wijken die grenzen aan het ommeland. Het project kan daarom een inspiratie zijn voor iedereen die geïnteresseerd of werkzaam is in de relatie tussen stad en platteland en benieuwd is naar de rol die kunst en kunstenaars daarbij kunnen spelen.

This publication describes the Leidsche Rijn Luistert (Leidsche Rijn Listens) project that started in December 2020 and was completed in December 2022. We describe how the project came about, which activities took place, what results were achieved and what knowledge and experience are valuable in the realization of similar projects elsewhere. The west side area of the city of Utrecht is central to the Leidsche Rijn Luistert project, with the exceptionally large Leidsche Rijn vinex district. A modern suburb that in many respects shows similarities with other metropolitan (newly built) neighborhoods bordering the surrounding countryside. The project can therefore be an inspiration for anyone who is interested or works in the relationship between city and countryside, and is curious about the role that art and artists can play in this.

THE OUTSIDERS

Casco Art Institute:
Working for the Commons

LEADER

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling: Europa investeert in zijn platteland

PROVINCIE UTRECHT

Leidsche Rijn Luistert

Kunstenaars, boeren, burgers en een nieuwbouwwijk

Voor de oude boerderij Hof Ter Weijde / In front of the old farm Hof Ter Weijde

Casco Art Institute:
Working for the Commons

Leidsche Rijn Luistert

Kunstenaars, boeren, burgers en een nieuwbouwwijk

Artists, farmers, citizens and new housing development

Casco Art Institute:
Working for the Commons

Uitgave / Publication: Casco Art Institute: Working for the Commons.
Tekst / Text: Erik Uitenbogaard met bijdragen / with contributions from van Asia Komarova, Txell Blaco, Merel Zwarts, Kim van der Zijde, Avan Omar
Fotografie / Photography: Casco Art Institute en The Outsiders
Vormgeving / Design: Erik Uitenbogaard
Met dank: aan de vele boerinnen, boeren en andere experts en instanties die aan het project Leidsche Rijn Luistert hebben bijgedragen. Bijzondere dank zijn we verschuldigd aan de LEADER Aanjaaggroep Weidse Veenweiden voor hun ondersteuning gedurende de voorbereiding en realisatie van het project.
With thanks: to the many female and male farmers and other experts and organizations who have contributed to the project Leidsche Rijn Luistert. We owe special thanks to the LEADER Aanjaaggroep Weidse Veenweiden for their support during the preparation and realization of the project.

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiële steun uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling en de Provincie Utrecht. / This publication has been produced with financial support from the European Agricultural Fund for Rural Development and the Province of Utrecht.

ISBN/EAN 978-90-82414-14-1

© Copyright Casco Art Institute, Utrecht 2023
Teksten mogen met bronverwijzing worden overgenomen voor niet commerciële doeleinden. Het copyright voor foto's en illustraties ligt bij de desbetreffende makers. / Texts may be reproduced with source reference for non-commercial purposes. The copyright for photos and illustrations lies with the respective creators.

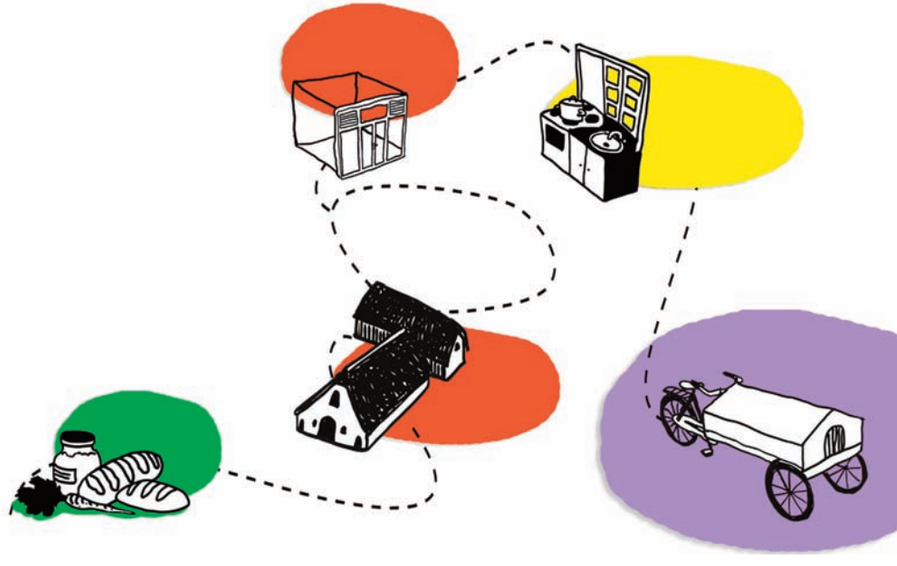
De kunstenaars van het kernteam / the artists from the core team: Asia Komarova, Merel Zwarts en Txell Blanco.

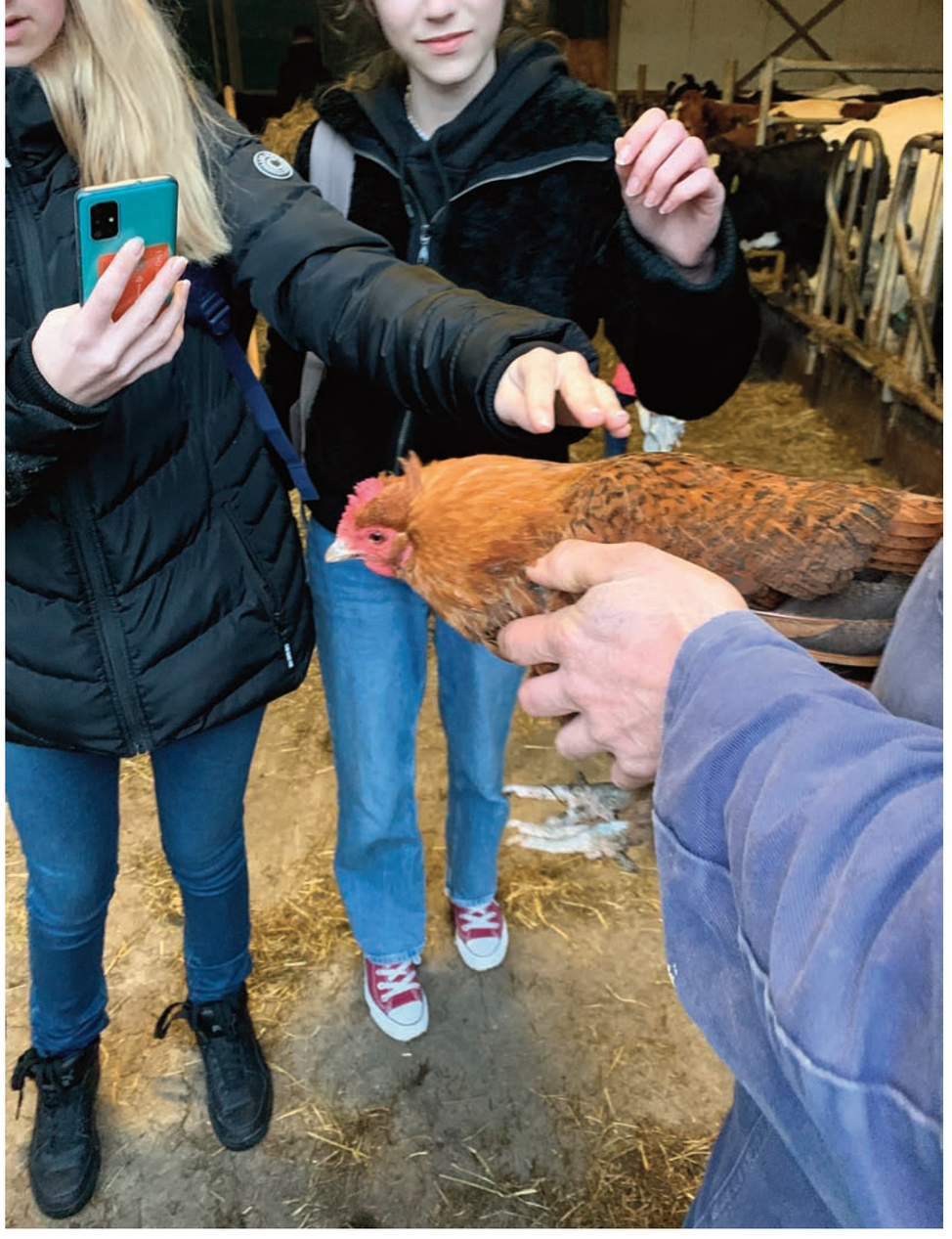
Contents

Summary – 5
Why Leidsche Rijn Luistert? – 9
What preceded – 13
Historical sketch, commons, collectivity, processes, social justice – 13
Leidsche Rijn Luistert - the ambition – 19
The new housing estate and the surrounding countryside – 19
Artists and Farmers – 21
The approach - 2021-2022 – 21
Two years on the road – 21
Artistic Mobile Installations – 24
Excursions – 24
Workshops – 29
Permanent exhibition – 30
Education – 35
The Harvest – 39
Wheels and Watercolor – 39
Some factual data – 41
In the press – 44
Social media, flyers and newsletters – 44
Photo/Movie/Video Reports – 44
Effect – 47
Collaboration artists and farmers – 48
Follow-up – 50
Content is motive – 50
Those involved – 51
Others involved – 51
Location – 52
Methodology – 53
External Documentation – 53

Inhoud

Samenvatting – 5
Waarom Leidsche Rijn Luistert? – 9
Wat vooraf ging – 13
Historische schets, commons, collectiviteit, processen, social justice – 13
Leidsche Rijn Luistert - de ambitie – 19
De nieuwbouwwijk en het ommeland – 19
Kunstenaars en boeren – 21
De aanpak - 2021-2022 – 21
Twee jaar op reis – 21
Artistieke mobiele installaties – 24
Excursies – 24
Workshops – 29
Permanente tentoonstelling – 30
Educatie – 35
De oogst – 39
Wielen en waterverf – 39
Enkele feitelijke gegevens – 41
In de pers – 44
Social media, flyers en nieuwsbrieven – 44
Foto/film/video-verslagen – 44
Doorwerking – 47
Samenwerking kunstenaars en boeren – 48
Navolging – 50
Inhoud is motief – 50
Betrokkenen – 51
Andere betrokkenen – 51
Locatie – 52
Methodiek – 53
Externe documentatie – 53

Summary

This publication describes the Leidsche Rijn Luistert (Leidsche Rijn Listens) project that started in December 2020 and was completed in December 2022. We describe how the project came about, which activities took place, what results were achieved and what knowledge and experience are valuable in the realization of similar projects elsewhere. The west side area of the city of Utrecht is central to the Leidsche Rijn Luistert project, with the exceptionally large Leidsche Rijn vinex district. A modern suburb that in many respects shows similarities with other metropolitan (newly built) neighborhoods bordering the surrounding countryside. The project can therefore be an inspiration for anyone who is interested or works in the relationship between city and countryside, and is curious about the role that art and artists can play in this.

The city and the surrounding countryside have gradually become alienated from one another. Numerous social, economic and practical aspects play a part in this process and local, national, European and global issues do not make the situation any easier for both farmer and citizen.

What can we do to find a way out of the climate crisis, the energy crisis, the health crisis and all other global issues? One of the possibilities is to narrow down these issues and look close by, so that we can address each one in practical ways within our daily lives.

It was in this line of thought that the initiative of Leidsche Rijn Luistert started. A project by artist collective The Outsiders together with Casco Art Institute, both com- mitted to the world and to the local resi- dents around them, curious about the connections between the surrounding coun- tryside of a new housing development.

Leidsche Rijn Luistert

Samenvatting

Deze publicatie beschrijft het project Leidsche Rijn Luistert dat van start ging in december 2020 en werd afgerond in december 2022. We beschrijven hoe het project tot stand kwam, welke activiteiten hebben plaatsgevonden, welke resultaten zijn behaald en welke kennis en ervaring waardevol is bij de realisatie van soortgelijke projecten elders. Centraal in het project Leidsche Rijn Luistert staat de westkant van de stad Utrecht, met de uitzonderlijk grote vinexwijk Leidsche Rijn. Een moderne buitenwijk die in veel opzichten overeenkomsten vertoont met andere grootstedelijke (nieuwbouw)wijken die grenzen aan het ommeland. Het project kan daarom een inspiratie zijn voor iedereen die geïnteresseerd of werkzaam is in de relatie tussen stad en platteland en benieuwd is naar de rol die kunst en kunstenaars daarbij kunnen spelen.

Stad en ommeland zijn geleidelijk van elkaar vervreemd. Tal van maatschappelijke, economische en praktische aspecten spelen in dit proces mee en voor zowel boer als burger geldt dat ook lokale, nationale, europese en globale kwesties de situatie niet makkelijker maken.

Wat kunnen we doen om een uitweg te vinden uit de klimaatcrisis, de energiecrisis, de gezondheidscrisis en al die andere wereldomvattende vraagstukken? Eén van de mogelijkheden is om die vraagstukken te verkleinen, het dichtbij te zoeken, zodanig dat we er in ons dagelijks leven op een praktische manier wat mee kunnen doen.
In deze gedachtengang startte het initiatief van Leidsche Rijn Luistert. Een project van een kunstenaarscollectief samen met Casco Art Institute, begaan met de wereld én met de buurtbewoners om hen heen, nieuwsgierig naar de verbindingen met het ommeland van een nieuwbouwwijk.

Leidsche Rijn kennen we nu als Nederlands grootste nieuwbouwwijk. Maar als we de tijd zouden kunnen

terugdraaien zien we een agrarisch landschap dat eeuwen lang het voedsel voor de stad heeft geproduceerd. Een paar oude boerderijen zijn de stille getuigen uit deze tijd voordat het grasland, de boomgaarden, de zandpaden en poldersloten verdwenen om plaats te maken voor rijtjeshuizen, luxe woningen, flats, winkelcentra en een raster van nieuwe wegen en aangeplant groen.
Maar wacht even! Daar zijn nog boeren midden in die nieuwe stad actief! En ook in het ommeland, direct grenzend aan alle nieuwbouw wordt gevoederd, geweid, gemolken, geteeld, gedorst, gekuild, geplant en geoogst!

Het project Leidsche Rijn Luistert laat zien dat er tussen de kunstenaars en de boeren een wederzijdse belangstelling is ontstaan en samen spanden ze zich in om de bewoners van Leidsche Rijn te bereiken. Met excursies, workshops, dialogen, exposities en een oogstfeest lukte het hen om een verbinding te maken met de burgers van Leidsche Rijn. De kunstenaars zijn hier de verbinders, de verbeelders en verleiders. Met artistieke mobiele installaties gingen volwassenen en kinderen, samen met de kunstenaars op verkenning en ontdekten hoe levendig hun omgeving is, welke producten rechtstreeks bij de boer te halen zijn. Hoe boeren en beheerders behoedzaam met het landschap omgaan. Hoe ecologie, erfgoed en duurzaamheid er in de praktijk uit kunnen zien. Hoe met kleine stapjes een groter doel bereikt kan worden.

De projectnaam Leidsche Rijn Luistert is in de dagelijkse praktijk dikwijls verruild voor de artistieke titel Travelling Farm Museum of Forgotten Skills. Deze artistieke benaming werd al gebruikt vóór Leidsche Rijn Luistert van start ging en bleek voor veel mensen inmiddels een herkenbare en uitdagende betekenis te hebben. We zien daarom in veel communicatie vooral de artistieke benaming terug.

We now know Leidsche Rijn as the largest new housing development in the Netherlands. But if we could turn back time, we see an agricultural landscape that has produced food for the city for centuries. A few old farms are the silent witnesses of this time before the grassland, orchards, sandy paths and polder ditches disappeared to make way for terraced houses, luxury homes, flats, shopping centers and a grid of new roads and planted greenery.

But, hold on! Farmers are still active in the middle of that new city! And also in the surrounding area, directly adjacent to all new buildings, people feed, graze, milk, grow, thresh, silage, plant and harvest!

The project Leidsche Rijn Luistert shows that a mutual interest has arisen between artists and farmers, and together, and together they made an effort to reach the residents of Leidsche Rijn. With excursions, workshops, dialogues, exhibitions and a harvest festival, they managed to connect with the citizens of Leidsche Rijn. Here the artists are the connectors, the imaginators and the seducers. With artistic mobile installations, people of all ages explored with the artists. They discovered how lively their environment is; which products can be obtained directly from farmers; how farmers and and managers treat the landscape with care; what ecology, heritage and sustainability can look like in practice; how small steps can achieve a bigger goal.

In daily practice, the project name Leidsche Rijn Luistert is often interchangeable with the artistic title Travelling Farm Museum of Forgotten Skills. This artistic name was already used before Leidsche Rijn Luistert started and has now turned out to have a recognizable and challenging meaning for many people. We therefore mainly use the artistic name in a lot of communication.

Why Leidsche Rijn Luistert?

Motive
Many artists deal with specific circumstances or issues that present themselves in our society. This engagement can be critical or investigative, sometimes simultaneously. Casco Art Institute: Working for the Commons is an art platform for exploring socially critical and self-critical art practices and organizational experiments. The focus is on issues that affect different communities worldwide and require a necessary paradigm shift; issues in which the imagination of art and artists plays an essential role. In the Leidsche Rijn Luistert project, the inquiring mind plays a leading role, focusing on a social issue that can be addressed as the problematic position of the agricultural sector in modern society. The artists involved go in search of underlying causes such as the unfamiliarity of the average city dweller with the agricultural activities and the surrounding countryside. Is it disinterest? Are there other causes? But the artists also investigate which (forgotten) qualities the countryside and the agricultural sector have to offer us. Is growing vegetables and keeping cattle more human than we are usually aware of? Is our culture connected to farming? Does the agricultural sector offer citizens answers for ecologically responsible action?

Waarom Leidsche Rijn Luistert?

Motief
Veel kunstenaars engageren zich met specifieke omstandigheden of vraagstukken die zich aandienen in onze samenleving. Dit engagement kan kritisch of onderzoekend zijn, soms tegelijk. Casco Art Institute: Working for the Commons is een kunstplatform voor het verkennen van maatschappijkritische en zelfkritische kunstpraktijken en organisatorische experimenten. Centraal staan vraagstukken die wereldwijd verschillende gemeenschappen raken en vragen om een noodzakelijke paradigmaverschuiving. Vraagstukken waarbij de verbeeldingskracht van kunst en kunstenaars een essentiële rol vervult. In het project Leidsche Rijn Luistert speelt de onderzoekende geest een hoofdrol, gericht op een maatschappelijk vraagstuk dat te adresseren valt als de problematische positie van de agrarische sector in de moderne samenleving. De betrokken kunstenaars gaan op zoek naar achterliggende oorzaken zoals de onbekendheid van de gemiddelde stadsbewoner met de agrarische activiteiten en het ommeland. Is het desinteresse? Spelen er andere oorzaken? Maar ook onderzoeken de kunstenaars welke (vergeten) kwaliteiten het ommeland en de agrarische sector ons te bieden hebben. Hoort het kweken van groenten en het houden van vee meer bij de mens dan we ons in de regel bewust zijn? Is onze cultuur verbonden met het boerenbestaan? Biedt de agrarische sector de burger antwoorden voor ecologisch verantwoord handelen?

What preceded

History, commons and farmers
The Leidsche Rijn Luistert project was preceded by a voyage of discovery. It's an abandoned farm that gets everything rolling. Two friends, both artists and living within walking distance of the farm, have become fascinated by it. What is that old empty farmhouse doing right next to a shopping center in Leidsche Rijn? Why is the farm here? Who owns it? Is the farmer still there? They investigate and after a lot of searching and calling, they talk to the owner.
"Who are you?" The answer reassures him. Artists are okay. Yes, he owns it. And yes he is a farmer, but not there on Terwijde anymore. He now has a business a few miles away.
An exchange takes place that raises more questions. The artists turn it into a project. One architect and the other food artist, both captivated by the history of the farm and the stories of the farmer. If the farm was still in the middle of farmland, it might not have come to this, but here, sandwiched between the new buildings, on the edge of a shopping center and opposite a train station, the artists are fascinated by its existence.
What can we do with this and how can we take others with it? They decide to ask the farmer if they can use the farm for their artistic exploration. In the end he agrees, and the artists can use the farm for a year. A farm that turns out to have a history that goes back deep into the Middle Ages.

The artists involved, Asia Komarova and Txell Blanco, have organized themselves as The Outsiders and with the support of Casco Art Institute, they started their artistic exploration. It gradually becomes clear to all involved: farming life on this western side of Utrecht has existed for hundreds of years as a source of food for the city, until the end of the last century the land is intended for habitation. The story of the farm is connected to questions about heritage and ecology. This initial project phase was called Center for Ecological (Un)learning.

Wat vooraf ging

Historie, commons en boeren
Aan het project Leidsche Rijn Luistert ging een ontdekkingstocht vooraf. Het is een vervallen boerderij die alles aan het rollen brengt. Twee vriendinnen, allebei kunstenaar en wonend op loopafstand van de boerderij, zijn erdoor gefascineerd geraakt. Wat doet die oude lege boerderij vlak naast een winkelcentrum in Leidsche Rijn? Waarom staat de boerderij hier? Van wie is hij? Zou de boer er nog zijn?
Ze gaan op onderzoek en komen na veel zoeken en bellen in gesprek met de eigenaar.
“Wie zijn jullie?” Het antwoord stelt hem gerust. Kunstenaars zijn oké. Ja, hij is de eigenaar. En ja hij is boer, maar niet meer dáár op Terwijde. Hij heeft nu een bedrijf een aantal kilometers verderop.
Er komt een uitwisseling op gang die meer vragen oproept. De kunstenaars maken er een project van. De één architect en de ander voedselkunstenaar, beiden gegrepen door de historie van de boerderij en de verhalen van de boer. Zou de boerderij nog midden in het boerenland staan dan zou het wellicht zover niet zijn gekomen, maar híer, ingeklemd tussen de nieuwbouw, aan de rand van een winkelcentrum en tegenover een hooggelegen treinstation zijn de kunstenaars gefascineerd door zijn bestaan.
Wat kunnen we hier mee en hoe kunnen we daar anderen in meenemen? Ze besluiten de boer te vragen of ze de boerderij voor hun artistieke verkenning mogen gebruiken. Uiteindelijk stemt hij in en kunnen de kunstenaars een jaar lang gebruik maken van een boerderij die een geschiedenis blijkt te hebben die terug gaat tot diep in de middeleeuwen.

De betrokken kunstenaars, Asia Komarova en Txell Blanco, hebben zich georganiseerd als The Outsiders en met de ondersteuning van Casco Art Institute zijn ze aan hun artistieke exploratie begonnen. Het wordt alle betrokkenen geleidelijk duidelijk: het boeren leven aan deze westkant van Utrecht heeft honderden jaren bestaan als voedselbron voor de stad, tot eind vorige eeuw de grond voor bewoning is bestemd. Het verhaal van de boerderij is verbonden met vragen over erfgoed en ecologie en het project krijgt de naam Center for Ecological (Un)learning.

Na hun intrek in de boerderij starten de kunstenaars in het voorjaar van 2018 hun artistieke verkenning en ze

zetten de deuren van de boerderij wagenwijd open. Winkelende voorbijgangers worden hartelijk uitgenodigd om binnen te komen, om samen koffie of thee te drinken, te praten over deze eigenaardige plek in hun woonwijk en hoe ze er wel of niet mee verbonden zijn. Binnen enkele maanden is het een drukte van belang en vinden er workshops en excursies plaats voor kinderen en volwassenen, wordt er gedebatteerd en bier gebrouwen, zijn buurtbewoners buiten op het erf druk met het verbouwen van hop en groenten en het timmeren van speeltoestellen en een kippenhok. Tegelijkertijd is er ruimte voor het maken en exposeren van artistieke installaties.

Deze spontane dynamiek is belangrijk voor ons. Een dimensie die Casco sinds 2018 permanent aan haar visie verbonden heeft, is die van de commons. De commons als veelbelovend maatschappelijk perspectief maar ook als principe voor de vormgeving van ons eigen programma en de wijze waarop wij ons organiseren als kunstpodium.
Dit impliceert dat we met de kunstenaars en met onze doelgroepen samenwerken met de commons als inspiratie voor noodzakelijke veranderingen. Werken vanuit een spontane dynamiek is een open proces dat een bescheiden opstelling vereist met maximale inbreng van een ieder die hieraan deel wil nemen. Terughoudendheid is een belangrijk kenmerk - niets staat vast en niets is vanzelfsprekend. Een leerproces waarbij in de eerste plaats geluisterd wordt en vragen worden gesteld.

In het najaar van 2018 wordt ‘de oogst’ gedeeld in de vorm van een groot feest en een expositie van de vele resultaten die de samenwerking tussen kunstenaars en buurtbewoners heeft opgeleverd. Het resultaat van een jaar lang experimenteren in een boerderij smaakt naar meer en plannen voor een vervolgproject worden besproken. Maar dan is er een onverwachte wending. De boer heeft de boerderij verkocht. Het pand komt in het bezit van een projectontwikkelaar die geen behoefte heeft aan samenwerking met kunstenaars en plots is de vertrouwde boerderij niet langer beschikbaar als uitvalsbasis voor het artistiek onderzoek.

Wat een tegenvaller leek, wordt in zeer korte tijd omgezet in een ideale groeispurt. Bij gebrek aan een echte boerderij als vaste plek zetten de kunstenaars wielen onder hun commons en het Travelling Farm Museum of Forgotten Skills is geboren. De ambitie

After moving into the farm, the artists started their artistic exploration in the spring of 2018 and opened the farm doors wide. Shoppers were warmly invited to come in, drink coffee or tea together, talk about this peculiar place in their residential area, and how they are or are not connected to it. Within a few months it was very busy with workshops and excursions for children and adults; debates and beer brewed; local residents grew hops and vegetables and built playground equipment and a chicken coop. There was also a room for making and exhibition artistic installations.

This spontaneous dynamic is important to us. A dimension that Casco has permanently linked to its vision since 2018 is that of the commons. The commons as a promising social perspective, but also as a principle for shaping our own program and the way in which we organize ourselves as an art platform.
This means that we work with the artists and with our target groups with the commons as inspiration for necessary changes. Working from a spontaneous dynamic is an open process that requires a modest attitude with maximum input from everyone who wants to participate. Restraint is an important characteristic - nothing is fixed and nothing is taken for granted. A learning process in which, in the first place, people listen and ask questions.

In the autumn of 2018, "the harvest" was shared in the form of a festive party and an exhibition of the many results that the collaboration between artists and local residents has delivered. The result of a year of experimenting in a farm leaves a taste for more and plans for a follow-up project were being discussed. But then there is an unexpected twist: the farmer has sold the farm! The property comes into the possession of a project developer who has no need to collaborate with artists and suddenly the familiar farm is no longer available as a base for artistic research.

What seemed like a setback is turned into an ideal growth spurt in a very short time. In the absence of a real farm as a permanent place, the artists put wheels under their commons and the Travelling Farm Museum of Forgotten Skills was born. The ambition is picked up by enterprising farmers in the Leidsche Rijn area. “What exactly do you do?” “You go out with residents!”

In a short period of time, a network of active farmers has grown who can appreciate the ambition of the artists and also see an opportunity to come into direct contact with potential buyers of their products.
This leads to a successful subsidy application under the 3rd rural development program (POP3) of the European Union and the project Leidsche Rijn Luistert started in December 2020.

wordt opgepikt door ondernemende boeren in de omgeving van Leidsche Rijn. ‘Wat doen jullie precies?’
‘Dus jullie gaan op stap met bewoners!’
In korte tijd groeit een netwerk van actieve boeren die de ambitie van de kunstenaars kunnen waarderen en ook een mogelijkheid zien om samen in direct contact te komen met potentiële afnemers van hun producten. Dit leidt tot een succesvolle subsidieaanvraag in het kader van het 3e plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) van de Europese Unie en in december 2020 kan gestart worden met het project Leidsche Rijn Luistert.

Leidsche Rijn Luistert - the ambition

The new housing development and the surrounding area
"Can I ask you something? Do you know what used to be here?" It is an artist with a microphone who asks a question to just a passer-by on the shopping square in the new residential area. A simple question can be an excellent start to an in-depth conversation. Beforehand you think about what kind of answers may come up, but what actually happens is often much more surprising than our imagination previously thought possible. The artist is Merel Zwarts who, together with other artists from the collective The Outsiders, is making a podcast about agriculture and heritage in and around Leidsche Rijn, Utrecht.
They listen to the stories that the new residents of Leidsche Rijn have sometimes brought with them from afar and sometimes up close. It is fascinating how easily those rich experiences are sometimes shared between residents.

To describe the ambition of Leidsche Rijn Luistert, it must first be emphasized that this project had a very global focus. That focus concerns the broad themes of ecology and heritage, but they are hidden behind a realization that spontaneous interaction with the public must be sought in the first place. How do we make contact with potentially interested local residents? Only when you meet each other does real interest, questions and stories arise. Who can we listen to? Which people - just on the street or working at schools, companies and institutions in the area - can we ask about their stories? By literally taking to the streets, encounters arise that cause unexpected and spontaneous dynamics. The principle that we know as bottom-up is workable here. A principle that fits very well with art and artists.
Pablo Picasso once formulated it sharply: "the secret of art lies in the fact that one does not seek but finds". It is an essential change of verbs. Search has a strong focus - similar to a top-down process. Finding, on the other hand, is an alertness to things that cross your path by chance.
The artists who have performed Leidsche Rijn Luistert are a good example of creative professionals who consider the process of meeting as part of their artistic oeuvre.

Leidsche Rijn Luistert - de ambitie

De nieuwbouwwijk en het ommeland
"Mag ik u wat vragen? Weet u wat hier vroeger was?" Het is een kunstenaar met een microfoon die op het winkelplein in de nieuwe woonwijk een vraag stelt aan zomaar een voorbijganger. Een simpele vraag kan een uitstekend begin zijn van een diepgaand gesprek. Vooraf bedenk je wat er voor antwoorden kunnen komen maar wat er in werkelijkheid gebeurd is dikwijls veel verrassender dan onze verbeelding vooraf voor mogelijk hield. De kunstenaar is Merel Zwarts die samen met andere kunstenaars van het collectief The Outsiders bezig is een podcast te maken over landbouw en erfgoed in en rondom Leidsche Rijn, Utrecht. Ze luisteren naar de verhalen die de nieuwe bewoners van Leidsche Rijn soms van ver en soms van dichtbij hebben meegenomen. Fascinerend is hoe makkelijk soms die rijke ervaringen gedeeld worden.

Voor het omschrijven van de ambitie van Leidsche Rijn Luistert moet allereerst worden benadrukt dat dit project slechts een zeer globale focus had. Die focus betreft de brede thema's ecologie en erfgoed maar ze gaan schuil achter een besef dat in de eerste plaats naar een spontane interactie met het publiek gezocht moet worden. Hoe leggen we contact met potentieel geïnteresseerde buurtbewoners? Pas wanneer je elkaar ontmoet ontstaat er wezenlijke interesse en komen er vragen en verhalen. Naar wie kunnen we luisteren? Welke mensen - zomaar op straat of werkzaam bij scholen, bedrijven en instellingen in de buurt - kunnen we naar hun verhalen vragen? Door letterlijk de straat op te gaan ontstaan er ontmoetingen die onverwachte en spontane dynamiek veroorzaken. Hier is het pricipe werkbaar dat we kennen als bottom-up. Een principe dat erg goed past bij kunst en kunstenaars.
Pablo Picasso heeft het ooit scherp geformuleerd: het geheim van kunst is daar in gelegen, dat men niet zoekt maar vindt. Het is een essentiële verwisseling van werkwoorden. Bij zoeken is er sprake van een sterke focus - vergelijkbaar met een top-down proces. Vinden daarentegen is een alertheid voor zaken bij toeval je pad kruisen.
De kunstenaars die uitvoering hebben gegeven aan Leidsche Rijn Luistert zijn een goed voorbeeld van creatief professionals die het proces van de ontmoeting als onderdeel van hun artistiek oeuvre beschouwen. Een deel van hun artistieke ambitie is gelegen in het

samen kunnen leren van de dingen die je tegenkomt. Zij creëren omstandigheden waarmee het publiek geprikkeld wordt om halt te houden, vragen te stellen en te ervaren dat hun inbreng gewaardeerd wordt.
Zodra dit aanslaat, zodra men in de ontmoeting met de kunstenaars ervaart dat er sprake is van een wederzijds gelijkwaardige dynamiek, wordt ook een ander belangrijke principe zichtbaar: bij vinden hoor ook delen, er is geen privilege, alleen wederzijdse erkenning en betrokkenheid.
Vanuit deze werkmethode hebben de kunstenaars samen met de boeren een lange en veelzijdige reeks ontmoetingen met de burgers van Leidsche Rijn gerealiseerd om in gesprek en door zien en doen te ervaren wat ecologie en erfgoed voor alle betrokkenen betekent en daardoor de eigen leefomgeving te verbeteren.
Het is deze ambitie die de kunstenaars samen met Casco Art Institute in twee jaar tijd hebben vormgegeven in samenwerking met velen en in de eerste plaats met boeren.

Part of their artistic ambition lies in being able to learn together from the things you encounter. They create conditions in which the audience is stimulated to stop, ask questions and experience that their input is valued.
As soon as this catches on, as soon as one experiences in the encounter with the artists that there is a mutually equal dynamic, another important principle also becomes visible: finding also includes sharing, there is no privilege, only mutual recognition and involvement.
Based on this working method, the artists, together with the farmers, have realized a long and multifaceted series of encounters with the citizens of Leidsche Rijn. They have done so in order to experience what ecology and heritage mean for all those involved in the conversation and by seeing and doing, thereby improving their own living environment.
It is this ambition that the artists, together with Casco Art Institute, have shaped in two years, in collaboration with many, and in the first place with farmers.

Artists and farmers

The approach - 2021-2022
Because the participating artists no longer had access to a brick farm with yard, vegetable garden, chicken coop and impressive history since the end of 2019, the idea of a Travelling Farm Museum of Forgotten Skills was born. This allowed them to explore again, curious about the relationship be- tween citizens and farmers, heritage and ecology. This intention attracted the atten- tion of farmers in the immediate vicinity, who joined in out of curiosity. In a short pe- riod of time, a collaboration arose between Casco, the artists and farmers from the im- mediate area to bring farmers and citizens together, initiated and inspired by artists and their artistic interventions.

An approach with as much adaptability as possible has been chosen. After all, the cooperation of farmers depends on their limited available time and the seasons, and the weather also requires flexible programming. Finally, there is the fluctuating public interest and for much of this project period there were restrictions due to the Covid pandemic. Many activities could be thought out and prepared well in advance, but the precise planning often took place only a few weeks or at most months in advance. However, the actual approach was fixed from the outset. With artistic mobile installations, residents of Leidsche Rijn were invited to participate in excursions and workshops. An empty shop could serve as a working place, exhibition space, workshop, starting point for excursions and from here, information could be provided to interested parties.

Traveling for two years
From January 2021 to December 2022, 55 – mainly local – artists, together with 41 farmers and other professionals working in the surrounding countryside on the west side of Utrecht, initiated an exchange with more than 3000 residents of Leidsche Rijn. Dynamics was key. The only permanent place was the empty shop that served as a permanent museum, gathering place, classroom and workshop, but otherwise there were mainly artistic mobile installations that could be used to travel through the neighborhood. Onto the street! Among the people and outside! On to the farmer!

Kunstenaars en boeren

De aanpak - 2021-2022
Omdat de uitvoerende kunstenaars sinds eind 2019 niet meer konden beschikken over een bakstenen boerderij, met erf, moestuin, kippenhok en imposante historie is het idee van een *Travelling Farm Museum of Forgotten Skills* ontstaan. Zo konden ze opnieuw op onderzoek, benieuwd naar de relatie tussen burgers en boeren, erfgoed en ecologie. Deze intentie trok de aandacht van boeren uit de directe omgeving die uit nieuwsgierigheid aanhaakten. Er ontstond in korte tijd een samenwerking tussen Casco, de kunstenaars en boeren uit de directe omgeving om boeren en burgers tot elkaar te brengen, geïnitieerd en geïnspireerd door kunstenaars en hun artistieke interventies.

Gekozen is voor een aanpak met zoveel mogelijk maatwerk. De medewerking van boeren is immers afhankelijk van hun schaarse beschikbare tijd en ook de seizoenen en het weer vragen om een flexibele programmering. Tenslotte is er de wisselende belangstelling van het publiek en gedurende een groot deel van deze projectperiode waren er beperkingen als gevolg van de Covid pandemie. Veel activiteiten konden ruim van tevoren worden uitgedacht en voorbereid maar de precieze planning vond dikwijls pas enkele weken of hooguit maanden eerder plaats. De feitelijke aanpak stond echter van meet af aan vast. Met artistieke mobiele istallaties zijn bewoners van Leidsche Rijn uitgenodigd om deel te nemen aan excursies en workshops. Een leegstaande winkel kon dienst doen als werkplaats, tentoonstellingsruimte, workshop, vertrekpunt voor excursies en van hieruit kon aan belangstellenden informatie worden verstrekt.

Twee jaar op reis
Van januari 2021 tot en met december 2022 hebben 55, overwegend lokale kunstenaars samen met 41 boeren en andere professionals die werkzaam zijn in de ommelanden aan de westkant van Utrecht, een uitwisseling op gang gezet met ruim 3000 bewoners van Leidsche Rijn. Dynamiek stond centraal. De enige vaste plek was de leegstaande winkel die diende als permanent museum, verzamelplek, klaslokaal en werkplaats, maar verder waren er vooral artistieke mobiele installaties waarmee door de wijk gereisd kon worden. De straat op! Tussen de mensen en naar buiten! De boer op!

TRAVELLING
FARM MUSEUM
OF FORGOTTEN SKILLS

Artistieke mobiele installaties

Waarom zouden kunstenaars zinvol kunnen zijn bij de verbetering van de relatie tussen stad en platteland? Is dat niet iets voor ambtenaren? Voor sociaal werkers? De kunstenaars die betrokken waren bij Leidsche Rijn Luistert engageren zich met specifieke maatschappelijke vraagstukken. Hun artistieke vaardigheden zetten zij in om samen met anderen nieuwe mogelijkheden te verkennen. Om die vraagstukken een menselijk maat te geven, een omvang die past bij de eigen belevingswereld en handelingsrepertoire. Een manier om wijkbewoners te verleiden en inspireren is gevonden in het samen ontwerpen en bouwen van artistieke mobiele installaties. Installaties die dikwijls een specifiek thema uitbeelden zoals boerderij, water en weidevolgels.
Het idee van artistieke mobiele installaties gaf de mogelijkheid om verschillende kunstenaars uit te nodigen om, bij voorkeur samen met buurtbewoners en de betrokken boeren, een installatie te bedenken en ontwerpen, een prototype te maken en uiteindelijk tot realisatie te komen van de werkelijke uitvoering en het enthousiaste gebruik ervan. Samen nadenken over een artistieke mobiele installatie die aansluit op een relevant thema inspireert deelnemers en brengt soms volledig nieuwe denk- en oplossingsrichtingen naar voren. De ontwerpen en prototypes zijn in de tot permanent museum omgebouwde winkelruimte tentoongesteld en de uiteindelijk gerealiseerde installaties gingen mee op excursie.

Excursies

Eerlijk is eerlijk, niet voor iedereen is een artistieke mobiele installatie een uitdaging om meer over de makers of over hun bedoelingen te weten te komen. Toch hebben we kunnen vaststellen dat we, zelfs in tijden van strenge beperkingen wegens de pandemie, veel mensen hebben kunnen inspireren om mee op onderzoek te gaan. Vroeg of laat roepen de installaties vragen op over ontstaan en bedoeling en komen dieper liggende beweegredenen tevoorschijn over de kunstenaars en hun betrokkenheid tot het verbinden van stad en platteland. In veel gevallen was echter niet de mobiele installatie maar het inhoudelijk programma de aanleiding om mee op excursie te gaan. Vanuit een artistieke ambitie wellicht een teleurstelling maar voor het doel van het project niet minder bruikbaar.
De thema's die we met excursies hebben aangeboden hadden een wisselende belangstelling, zowel in aantallen als in samenstelling (leeftijd/diversiteit). Ook de thema's die meerdere keren zijn aangeboden hadden

Artistic mobile installations

How can artists be useful in improving the relationship between town and countryside? Isn't that something for civil servants? For social workers?
The artists involved in Leidsche Rijn Luistert engage themselves with specific social issues. They use their artistic skills to explore new possibilities together with others. They do this to give these issues a human dimension, a size that fits their own world of experience and repertoire of actions. A way to seduce and inspire local residents has been found in the joint design and construction of artistic mobile installations. Installations that often depict a specific theme such as "farm," "water," and "meadow birds."
The idea of artistic mobile installations gave the opportunity to invite different artists, preferably together with local residents and the farmers involved, to devise and design an installation, to make a prototype and ultimately to realize the actual implementation and it's enthusiastic use. Thinking together about an artistic mobile installation that connects to a relevant theme inspires participants and sometimes brings up completely new thinking and solution directions. The designs and prototypes were exhibited in the shop space, which was converted into a permanent museum, and the installations that were eventually realized were taken on an excursion.

Field trips

To be fair, not everyone is challenged by an artistic mobile installation to learn more about the creators or their intentions. Nevertheless, we have found that, even in times of severe restrictions due to the pandemic, we have been able to inspire many people to join us in our explorations. Sooner or later the installations raise questions about their origin and purpose, and deeper motivations emerge about the artists and their involvement in connecting urban and rural areas. In many cases, however, it was not the mobile installation, but the content of the program that prompted them to go on an excursion. Perhaps a disappointment from an artistic point of view, but no less useful for the purpose of the project.
The themes we offered with excursions had varying degrees of interest, both in terms of numbers and composition (age/diversity).

The themes that we explored were offered several times in the program with varying responses. We think that restrictive measures due to Covid, the weather, as well as everyday matters have had an influence on engagement during the two project years. On the other hand, our program offered occasions in times of severe limitations – many other opportunities for cultural enjoyment were not possible for a long time. In 2022, when the influence of Covid measures gradually faded completely or largely into the background, we did not see a significant increase or decrease in participants.
Most of the excursions involved a very diverse group of people in terms of age and background. Striking were the combinations of parents and grandparents with children who found their way to the excursions. In addition, explicit efforts have been made to reach many schoolchildren with educational programs that tie in with the excursions, and a few excursions have been organized with refugees from the nearby AZC Utrecht (center for refugees).

Workshops
The optimal match with art is being able to participate in it yourself: inventing, making and experiencing what comes up in the creative brain. The workshops in the context of Leidsche Rijn Luistert were primarily focused on being able to experience things yourself and less about acquiring knowledge or insight through a one way exchange. For example, there were workshops aimed at collecting litter and then turning it into a "work of art," but also recognizing birds, collecting edible plants, and learning from a farmer how things are done on a farm.

Leidsche Rijn is one of the fastest growing neighborhoods in Utrecht, with many new buildings and families from different cultures. The Leidsche Rijn Luistert project has paid attention to the relations between what is happening in the area now to it's history and nature. The workshops covered topics like forgotten skills related to livelihood and survival; ecology; food; and the more-than-human natural world. As a rule, subjects are chosen with a relation to nature and the environment around the participant. Sometimes also in relation to built objects and discarded or natural materials. An important sub-theme was building relationships between the local population and the active farmers still present in the area who make natural products for sale, such as "meat from the farmer," the "milk tap," and the "cheese farm."

wisselende response. De vraag is of gedurende de twee projectjaren de invloed van beperkende maatregelen wegens corona, het weer en alledaagse zaken veel invloed hebben gehad. Aan de andere kant bood ons programma juist mogelijkheden in tijden van ernstige beperkingen – veel andere mogelijkheden voor culturele ontspanning waren lange tijd niet mogelijk. In 2022, toen geleidelijk de invloed van corona-maatregelen geheel of grotendeels naar de achtergrond verdwenen hebben we geen significante toe- of afname van deelnemers gezien.
Bij de meeste excursies was een zeer gevarieerde groep mensen betrokken, qua leeftijd en achtergrond. Opvallend waren de combinaties ouders en grootouders met kinderen die hun weg vonden naar de excursies. Daarnaast is expliciet moeite gedaan om veel schoolkinderen te bereiken met educatieprogramma's die aansloten op de excursies en zijn enkele excursies met vluchtelingen van het nabijgelegene AZC Utrecht georganiseerd.

Workshops
De optimale match met kunst is er zelf aan mee kunnen doen, zelf bedenken, maken en ervaren wat in het creatieve brein naar boven komt. De workshops in het kader van Leidsche Rijn Luistert waren in de eerste plaats gericht op het zelf kunnen ervaren en minder op het verwerven van kennis of inzicht. Zo waren er workshops gericht op het verzamelen van zwerfvuil en daar vervolgens een 'kunstwerk' van maken, maar ook het herkenen van vogels, het verzamelen van eetbare planten en bij de boer ervaren hoe het toe gaat op een boerenbedrijf.

Leidsche Rijn is een van de snelst groeiende wijken van Utrecht, met veel nieuwbouw en gezinnen uit verschillende culturen. Het project Leidsche Rijn Luistert heeft door middel van workshops op veel manieren aandacht besteedt aan de geschiedenis en de natuur van het gebied in relatie tot wat er nu in het gebied gebeurt. De workshops gingen onder meer over ecologie, vergeten vaardigheden, eten, natuur, dieren en vogels. In de regel zijn onderwerpen gekozen met een relatie tot de natuur en het milieu rond de deelnemer. Soms ook in relatie tot gebouwde objecten en met afgedankte of natuurlijke materialen. Een belangrijke subthema was het opbouwen van relaties tussen de lokale bevolking en de nog aanwezige actieve boeren in de omgeving die natuurlijke producten maken voor de verkoop, zoals 'vlees van de boer', de 'melktap' en de kaasboerderij.

Iedereen die wilde, kon aan de workshops meedoen (meestal buurtbewoners) door aanmelding vooraf. Zowel kinderen als volwassenen waren welkom. Vond de workshop op een gast-adres plaats dan werd er op een vast punt verzameld en ging de groep fietsend of wandelend naar de betreffende locatie. In veel gevallen was dit een boerenbedrijf en liet de boer alle plaatsen en producten zien en legde in detail uit hoe bijvoorbeeld de koeien hun levenscyclus hebben en hoe kaas wordt geproduceerd. Voor de meeste deelnemers was dit nieuwe en levendige informatie en waren ze blij deze plek te ontdekken om hun producten te kopen. Vervolgens en soms ook tegelijkertijd werden verschillende activiteiten met de deelnemers uitgevoerd voor kinderen en voor volwassenen apart. Standaard werd met de deelnemers geïnventariseerd welke indrukken waren opgedaan. Onze algemene ervaring is dat deelnemers actief betrokken waren, dat indrukken werden opgedaan en dat positief gereageerd is op de nieuwe verbindingen die tot stand kwamen tussen bewoners en boeren

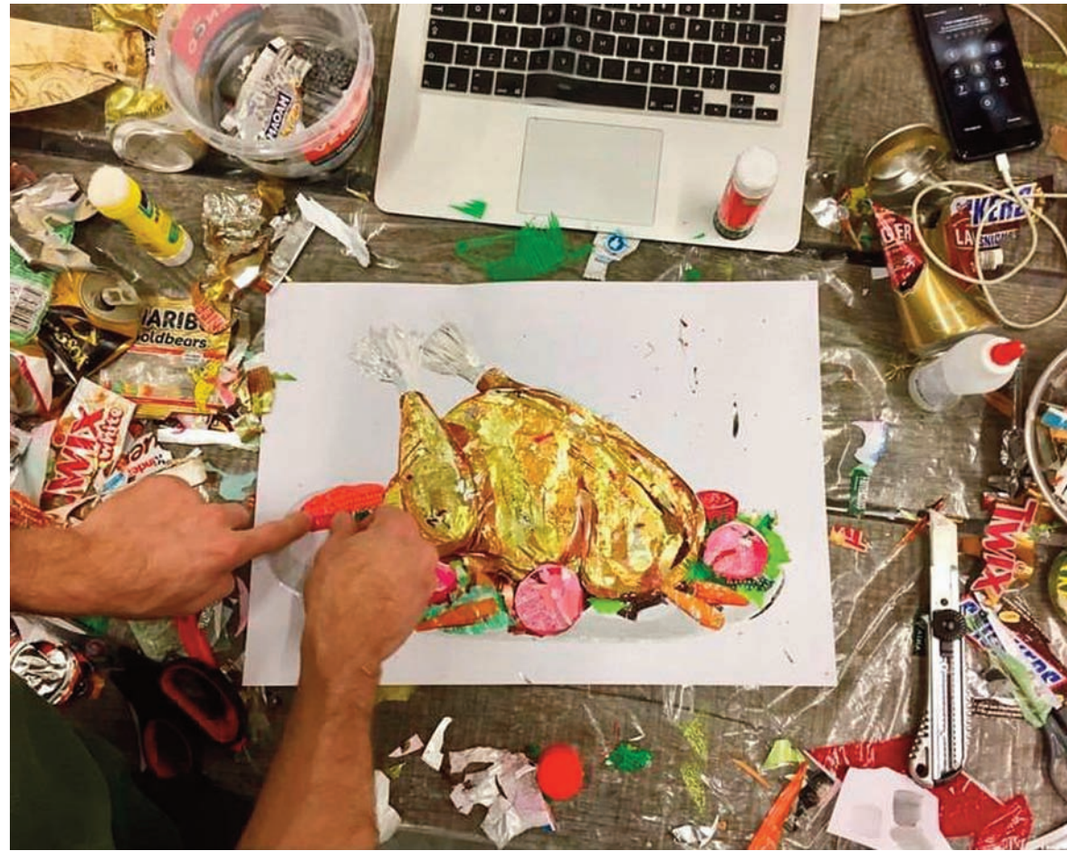
Permanente tentoonstelling

Gedurende de gehele projectperiode was er beschikking over een lege winkelruimte met een groot oppervlak die mede als ruimte voor de permanente tentoonstelling is gebruikt. In de eerste plaats waren de artistieke mobiele installaties er te zien, de ontwerpen en prototypes die gemaakt zijn, maar ook de vele werkstukken die in de workshops door de deelnemers zijn gemaakt. Een enkele keer kon dit worden aangevuld met een expositie van een beeldende kunstenaar of met seizoensproducten van betrokken boeren. Vermeden is om van het aanbieden van producten een commerciële activiteit te maken. Enerzijds vanwege de bepalingen van de bruikleengever van de winkel, anderzijds om de intenties van het project zuiver te houden. Wel is in de tentoonstellingsruimte (en via website en social media) altijd informatie over de aangesloten boeren bedrijven verstrekt. De permanente tentoonstelling had als zelfstandige activiteit matige belangstelling maar als informatiepunt en informatieve werkruimte voor workshops en excursies voldeed de presentatie uitstekend.

Anyone who wanted to participate in the workshops (usually local residents) could participate by registering in advance. Both children and adults were welcome. If the workshop took place at a guest address, it would gather at a fixed point and the group would cycle or walk to the location together. In many cases this was a farm and the farmer showed all the places and products and explained in detail how, for example, the cows have their life cycle and how cheese is produced. For most participants this was new and vibrant information and they were happy to discover this place to buy their products. Subsequently, and sometimes simultaneously, different activities were carried out with the participants for children and for adults separately. As standard, an inventory was made with the participants of which impressions had been gained. Our general experience is that participants were actively involved, that impressions were gained and that there was a positive response to the new connections that were established between residents and farmers.

Permanent exhibition

During the entire project period, an empty retail space with a large surface area was available, which was also used as space for the permanent exhibition. In the first place, the artistic mobile installations were on display, the designs and prototypes that were made, but also the many pieces of work that were made by the participants in the workshops. Occasionally this could be supplemented with an exhibition by a visual artist or with seasonal products from involved farmers. It has been avoided to turn the offering of products into a commercial activity. On the one hand because of the provisions of the lender of the store, on the other hand to keep the intentions of the project pure. However, information about the affiliated farms has always been provided in the exhibition space (and via the website and social media).

JUMBO

Education

An education program within the activities of the Leidsche Rijn Luistert project was only added in the spring of 2021 after there was certainty about a subsidy for hiring educators. The first task for these educators was therefore to set up an education program in collaboration with colleagues from Casco and with the artists who implemented the artistic program. A limitation here was the uncertainties caused by Covid during almost the entire project period. In particular, the varying form and duration of the restrictive Covid measures made it difficult to set up what could and could not be organised, both within education and beyond.
In principle, the educators spent a lot of time building up contacts with schools, institutions in the neighborhood and connection to the artistic program in consultation with the Casco team and the artists. Much of the work took place online, but the retail space in the Leidsche Rijn shopping center was also used as a workshop, base, storage of materials and space for meetings and workshops.

The inventory of attention from the education sector showed enthusiasm for the project and a need for a concrete overview of which workshops could be offered and under which conditions. An educational flyer was produced in which this offer was described with possibilities for both schools and out-of-school care for children. In terms of content, the offer is geared to the field trips and workshops set up by the artists. Based on this, expansion and variation has been made to be able to connect to different ages.
In order to reach as many children as possible, an "(un)learning kit" has been created. This also allowed teachers and masters to work independently with the substantive themes. The "(un)learning kit" is a portable Travelling Farm Museum and contains different types of workshops/working methods. A school can borrow the kit and place it in the school or classroom. The kit is inviting and arouses curiosity. Thanks to the accompanying instruction, lesson cards and the material, the teacher can do the workshops with the class. In this way we have achieved that as many children as possible get the chance to be involved with the themes of heritage, ecology and (local) agricultural activities.

Educatie

Een educatieprogramma binnen de activiteiten het project Leidsche Rijn Luistert, is pas in het voorjaar van 2021 toegevoegd nadat zekerheid bestond over een subsidie voor de inhuur van educatoren. De eerste taak voor deze educatoren was daarom een educatieprogramma op te zetten in samenwerking met de collega's van Casco en met de kunstenaars die uitvoering gaven aan het artistiek programma. Een handicap hierbij vormde de door corona veroorzaakte onzekerheden gedurende vrijwel de gehele projectperiode. Met name de wisselende vorm en duur van de belemmerende corona-maatregelen bemoeilijkten de opzet van wat wel en niet zou kunnen worden georganiseerd, zowel binnen het onderwijs als daarbuiten.
De educatoren hebben in beginsel veel tijd besteed aan de opbouw van contacten met onderwijs, instellingen in de wijk en aansluiting op het artistiek programma in overleg met het Casco team en de kunstenaars. Veel werkzaamheden vonden online plaats maar ook is gebruik gemaakt van de winkelruimte in winkelcentrum Leidsche Rijn als werkplaats, uitvalsbasis, opslag van materialen en ruimte voor bijeenkomsten en workshops.

Uit de inventarisatie van animo vanuit het onderwijs bleek enthousiasme voor het project en behoefte aan een concreet overzicht welke workshops, onder welke condities aangeboden konden worden. Een educatieflyer is geproduceerd waarin dit aanbod is beschreven met gebruiksmogelijkheden voor zowel scholen als buitenschoolse opvang van kinderen. Inhoudelijk is het aanbod afgestemd op de excursies en workshops die door de kunstenaars zijn opgezet. Aan de hand hiervan is uitbreiding en variatie gemaakt om op verschillende leeftijden aan te kunnen sluiten.
Om zoveel mogelijk kinderen te bereiken is een '(un)learning-kit' gerealiseerd. Hiermee konden juffen en meesters ook zelfstandig met de inhoudelijke thema's aan de slag. De '(un)learning-kit' is een draagbaar Travelling Farm Museum en bevat verschillende soorten workshops/werkvormen. Een school kan de kit lenen en in de school of het lokaal plaatsen. De kit is uitnodigend en wekt nieuwsgierigheid op. Door de begeleidende instructie, leskaarten en het materiaal kan de juf of meester zelf de workshops met de klas doen. Op deze manier hebben we bereikt dat zo veel mogelijk kinderen de kans krijgen om bezig te zijn met de thema's erfgoed, ecologie en (lokale) agrarische activiteiten.

33
HOF VAN BERN
33

The harvest

Wheels and watercolor
For a good picture of the results achieved, it is necessary to distinguish between quantity and quality and to look at the process and the effect. Clear targets were set in advance about quantity and these were achieved without significant problems - the details are included in the following paragraphs. The quality is a lot more difficult to capture in general terms. If we look at the realized connections between farmers, citizens and artists, the quality of that connection can be expressed in personal impressions, impact and, for example, repetition or imitation. In evaluations and follow-up discussions, social media and other feedback, we have found that there have been mainly and in the first place new experiences that were highly valued. It was often mentioned that the wheels under this project had a widely recognized novelty; cycling to the farmer together and vice versa; the farmer welcoming a group of cyclists into the yard. The physical influence of cycling and thus bridging a distance together, and the discovery of a completely new world in one's immediate vicinity, make an important contribution to the high appreciation of many people invol- ved. The specific information, knowledge or experience that was gained could therefore be exchanged more easily. All field trips were successful in this sense and usually ran out of time due to the eagerness of the par- ticipants.

To assess the quality of the workshops, a distinction must be made between the different themes, working methods and target groups.
A considerable part of the 47 realized workshops took place on location, sometimes as part of an excursion, during which the distance to the location had to be bridged together by bicycle (food forest, bird watching, vegetable garden De Haar, etc.). As noted above, this joint physical effort appears to make an important contribution to a positive assessment by the participants and contributes to a receptive and open exchange of ideas and knowledge and information.
Workshops have been realized together with specialist educators for children, young people and students from eleven different schools. These workshops usually took place at their own school or in the education room in our store, or also partly in the form of a field trip.

De oogst

Wielen en waterverf
Voor een goed beeld van de behaalde resultaten is het nodig een onderscheid te maken tussen kwantiteit en kwaliteit en te kijken naar het proces en de doorwerking. Over de kwantiteit zijn vooraf duidelijke doelen gesteld en deze zijn zonder noemenswaardige problemen gerealiseerd - de details zijn in de volgende paragrafen opgenomen. De kwaliteit is een stuk lastiger in algemene bewoordingen te vangen. Als we kijken naar de gerealiseerde verbindingen tussen boeren, burgers en kunstenaars dan is de kwaliteit van die verbinding uit te drukken in persoonlijke indrukken, impact en bijvoorbeeld herhaling of navolging. In evaluaties en nagesprekken, social media en andere feedback hebben we geconstateerd dat er vooral en in de eerste plaats sprake is geweest van nieuwe ervaringen die hoog werden gewaardeerd. Vaak kwam naar voren dat de wielen onder dit project een hoge waardering hadden; samen op de fiets naar de boer en omgekeerd; de boer die een groep fietsers op het erf verwelkomt. De fysieke invloed van het fietsen en hiermee gezamenlijk overbruggen van een afstand, en de ontdekking van een volkomen nieuwe wereld in de eigen directe nabijheid, dragen belangrijk bij aan een hoge waardering van vele betrokkenen. De specifieke informatie, kennis of ervaring die werd opgedaan kon daardoor makkelijker worden uitgewisseld. Alle excursies waren in die zin succesvol en liepen qua tijd meestal uit door de gretigheid van de deelnemers.

Voor beoordeling van de kwaliteit van de workshops moet een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende thema's, werkmethode's en doelgroepen.
Een aanzienlijk deel van de 47 gerealiseerde workshops vond plaats op locatie, soms als onderdeel van een excursie, waarbij ook eerst samen op de fiets de afstand naar de locatie moest worden overbrugd (voedselbos, vogels kijken, moestuin De Haar etc).
Zoals hiervoor al is opgemerkt blijkt deze gezamenlijke fysieke inspanning belangrijk bij te dragen aan een positieve beoordeling door de deelnemers en draagt het bij aan een ontvankelijke en open gedachtenwisseling en uitwisseling van kennis en informatie. Samen met specialistische educatoren zijn workshops gerealiseerd voor kinderen, jongeren en studenten van elf verschillende scholen. Deze workshops vonden meestal plaats op de eigen school of in de educatieruimte in onze

winkel, of ook deels in de vorm van een excursie. Van de betrokken leerlingen, studenten en leerkrachten hebben wij positieve feedback ontvangen en vaak is sprake geweest van herhaalde workshops. Tot slot zijn een aantal workshops gerealiseerd in ons winkelpand op het Winkelcentrum Leidsche Rijn Centrum. Samenwerken met en op uitnodiging van kunstenaars was voor de meeste deelnemers een nieuwe ervaring. Werken met materialen als verzameld afval, ijzerdraad, gips en waterverf doet aanspraak op creatieve vermogens en brengt bijna altijd uitgesproken reacties voort, zowel door enthousiasme als frustratie.
Al met al kunnen we zeggen dat workshops een zeer bruikbare werkvorm is geweest met een hoge waardering door de deelnemers, met goede mogelijkheden voor een verdieping en kansen voor succesvolle doorwerking.

We have received positive feedback from the pupils, students and teachers involved and there have often been repeated workshops. Finally, a number of workshops were realized in our shop at the Leidsche Rijn Centrum shopping centre. Collaborating with and at the invitation of artists was a new experience for most participants. Working with materials such as collected waste, iron wire, plaster and watercolor appeals to creative abilities and mostly strong reactions, both through enthusiasm and frustration.
All in all, we can say that workshops have been a very useful working method with a high appreciation by the participants, with good opportunities for deepening and opportunities for successful development.

Some factual data:

Artistic mobile installations
Five artistic mobile installations have been realized.

Field trips
In total, approximately 30 field trips were realized, plus excursions that were combined with a workshop.
Themes and/or destinations of the field trips were: Food forest Haarzuilens, Microarganics (high-tech nursery), Stekkers (low-tech nursery, Melktap Harmelen, Vegetable garden De Haar, spotting meadow birds, Kasivo (organic garden and kitchen), wandering along several farmers, like Den Hoef, Geertjes Hoeve, Boer Peter, RoodNoot, Farm De Koepel, De Vrijstaat, Historical Association, water catchment area.
Total number of participants: approx. 1550

Workshops
A total of 47 workshops have been realized. The themes of the workshops were: recognizing meadow birds; canning; art research; collective designing and building; compiling and creating a toolkit; animation; edible plants; art of litter; interwoven life; pure water and Avatars.
Total number of participants: approx. 1350

Other activities
In addition to field trips and workshops, a number of lectures were held about the project and the role of artists in connecting citizens and farmers, and two "harvest parties" and several podcasts were realized in collaboration with Discover Leidsche Rijn. A Foodgame has been developed in collaboration with Play de City. An exchange has been set up with farmers in Maastricht and a Food Art Film Festival has been held in collaboration with Marres, House for Contemporary Culture.

Enkele feitelijke gegevens:

Artistieke mobiele installaties
Er zijn vijf artistieke mobiele installaties gerealiseerd.

Excursies
In totaal zijn circa 30 excursies gerealiseerd, plus excursies die gecombineerde werden met een workshop.
Thema's en/of bestemmingen van de excursies waren: Voedselbos Haarzuilens, Microarganics (high-tech kwekerij), Stekkers (low-tech kwekerij, Melktap Harmelen, Moestuin De Haar, weidevogels spotten, Kasivo (biologische tuin en keuken), zwerven langs (meerdere boeren) erven, Den Hoef, Geertjes Hoeve, Boer Peter, RoodNoot, Boerderij De Koepel, De Vrijstaat, Historische vereniging, waterwingebied.
Totaal aantal deelnemers: ca 1550

Workshops
In totaal zijn 47 workshops gerealiseerd.
Thema's van de workshops waren: Weidevogels herkennen, Inmaken, kunstonderzoek, Samen ontwerpen en bouwen, toolkit samenstellen en bouwen, animatie, eetbare planten, kunst van zwerfvuil, Verweven leven, Zuiver water, Avatars.
Totaal aantal deelnemers: ca 1350

Overige activiteiten
Naast excursies en workshops zijn er de nodige lezingen gehouden over het project en de rol van kunstenaars bij het verbinden van burgers en boeren en zijn in samenwerking met Ontdek Leidsche Rijn twee 'oogstfeesten' en enkele podcasts gerealiseerd. Er is een Voedselspel ontwikkeld in samenwerking met Play de City. Er is een uitwisseling opgezet met boeren in Maastricht en in samenwerking met Marres Huis voor Hedendaagse Cultuur is een Food Art Film Festival gehouden.

Voedselspel

Pers

Leidsche Rijn Luistert was een zeer lokale activiteit, bedoeld voor lokale betrokkenen. In ons communicatieplan was de aandacht daarom vooral gericht op bereik van de bewoners en werkenden (inclusief scholieren) in Leidsche Rijn via lokale en social media. Meerdere keren zijn de activiteiten door lokale media opgepikt zoals in WijkbureauLeidscheRijn, VARNWS.nl, LRM.TUSSENDOOR, RegioLeidscheRijn.nl en LeidscheRijnNieuws.nl en hebben projectpartners zoals Castellum, RAUM en de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens en Leidsche Rijn over onze activiteiten bericht via de eigen nieuwsbrieven en publicaties. Met een bereik binnen Nederland en Nederlandstalig België is begin 2022 in *nY#47, tijdschrift voor literatuur, kunst & kritiek* een artikel over het Travelling Farm Museum of Forgotten Skills gepubliceerd en ook het kunst-vaktijdschrift Metropolis-M heeft een uitgebreid artikel gepubliceerd.

Social media, flyers en nieuwsbrieven

Om de bewoners van Leidsche Rijn op de activiteiten van het project te attenderen is veel moeite gestoken in een permanente stroom van berichten via social media en het produceren en verspreiden van flyers en nieuwsbrieven. Bij navraag blijken er meestal meerdere signalen tegelijk werkzaam wanneer mensen besluiten om mee te doen. Zowel een flyer als een bericht in de lokale media, of kinderen die het verhaal van school mee naar huis nemen, een ervaring van vriend, vriendin of buurman en vervolgens een bezoek aan de website, kunnen leiden tot voldoende nieuwsgierigheid. Meerdere impulsen bieden de meeste kans op een aanmelding. Het is feitelijk niet mogelijk om aan te geven welke van deze impulsen het zwaarste weegt of de doorslag geeft en evenmin of het aantal impulsen of de verschijning ervan kan worden verkleind. Voor de activiteiten binnen dit project hebben we gemiddeld een ideale bezetting gehad, met uitschieters zowel naar boven als naar beneden (meestal weersafhankelijk - nat, koud, warm). Of het bereik desgewenst kan worden vergroot is daarom voor ons nog een open vraag. We hebben wel gemerkt dat aanwezigheid op een publiek plein of winkelcentrum in de buitenlucht, met enkele tafels, een kruiwagen of artistieke mobiele installatie aandacht kan genereren.

Foto/film/video/podcast

Van elke activiteit zijn beelden vastgelegd in de vorm van foto's, film en/of video. Dit heeft vervolgens in gecomprimeerde vorm zijn weg gevonden via social media, websites en instagram direct na en soms zelfs tijdens het evenement. Met dit materiaal is tevens een compilatie gemaakt die het verloop van het project en de resultaten laat zien, per episode, per jaar en als afronding van het project.

Press

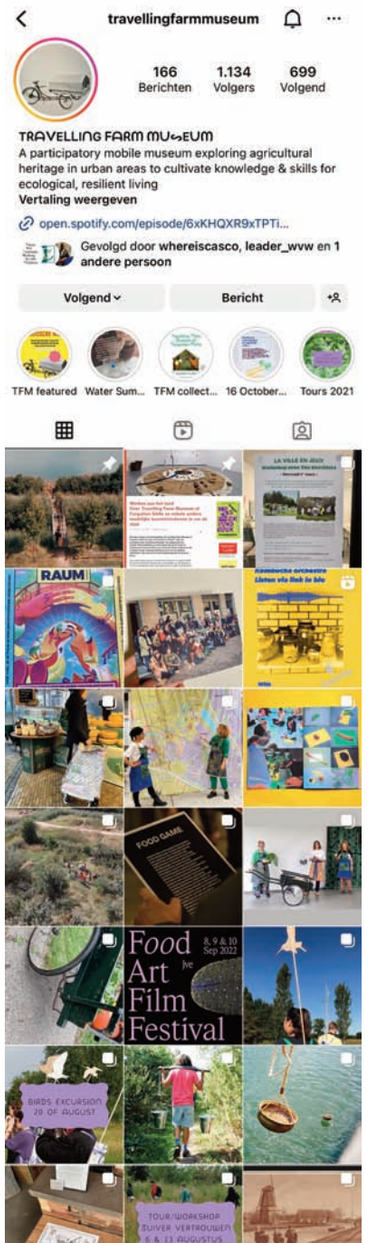
Leidsche Rijn Luistert was a very local activity, intended for local stakeholders. In our communication plan, the attention was therefore mainly focused on reaching residents and workers (including students) in Leidsche Rijn via local and social media. The activities have been picked up several times by local media, such as in WijkbureauLeidscheRijn, VARNWS.nl, LRM.TUSSENDOOR, RegioLeidscheRijn.nl and LeidscheRijnNieuws.nl, and project partners such as Castellum, RAUM and the Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens en Leidsche Rijn have reported on our activities through its own newsletters and publications. With a reach within the Netherlands and Dutch-speaking Belgium, an article about the Travelling Farm Museum of Forgotten Skills was published in early 2022 in nY#47, magazine for literature, art & criticism, and the art magazine Metropolis-M also published an extensive article.

Social media, flyers and newsletters

To draw the residents of Leidsche Rijn's attention to the activities of the project, a lot of effort has been put into a permanent stream of messages via social media and the production and distribution of flyers and newsletters. When asked, it usually turns out that several signals are active at the same time when people decide to participate. Both a flyer and a message in the local media, or children taking the story home from school, an experience of a friend or neighbor and then a visit to the website, can lead to sufficient curiosity. Multiple impulses offer the best chance of registration. In fact, it is not possible to indicate which of these impulses weighs most heavily or is decisive, nor whether the number or frequency of impulses can be reduced. For the activities within this project, we have had an ideal occupancy average, with peaks both upwards and downwards (usually weather dependent - wet, cold, warm). Whether the range can be increased if desired is therefore still an open question for us. We have noticed that presence in a public square or shopping center in the open air, with a few tables, a wheelbarrow or artistic mobile installation can generate attention.

Photo/film/video/podcast

Images of each activity have been recorded in the form of photos, film and/or video. This then found its way in compressed form via social media, websites and instagram immediately after and sometimes even during the event. A compilation has also been made with this material that shows the course of the project and the results, per episode, per year and as a completion of the project.

Effect

What effect does the Leidsche Rijn Luistert project have? Have the activities been able to contribute to a lasting interest of the residents of Leidsche Rijn for artists and farmers in their own living environment? Do the farmers have the prospect of more contact with understanding citizens and possibly even a larger clientele for the products they want to sell directly? Do residents of Leidsche Rijn have a lasting interest in improving their own living environment?
The answer to these questions cannot yet be given with certainty, it is still too early for that. What can be concluded is that great enthusiasm has been gained from all those involved and that this enthusiasm continues to have an effect. More and more schools joined in to participate in program components with children. Requests also came from several HBO and university institutions to learn more about the project. This interest also seems to continue after the completion of the project and results in questions about follow-up activities that can be used. The same can be said of the participating farmers who, despite the considerable time investment, remained involved and increased in number and became more diverse during the two project years. Effects of the contacts between artists and farmers can be expected because of the often very personal contacts that have been built. However, it is still difficult to predict what form this effect will take.
It is also difficult to determine with regard to the Leidsche Rijn residents which activities had long lasting effects. The number of residents we were able to reach remained relatively constant over the entire project period. What has undoubtedly had an effect is the attention that the project has aroused among fellow artists, art institutions, schools and social institutions. The bridging between the residents of Leidsche Rijn with the surrounding countryside and specifically with the active farms has been noticed by many and has an impact as an attractive or relevant possibility for their own activities or programming.

Doorwerking

Welke doorwerking heeft het project Leidsche Rijn Luistert? Hebben de activiteiten een bijdrage kunnen leveren aan een blijvende interesse van de bewoners van Leidsche Rijn voor kunstenaars en boeren in de eigen leefomgeving? Hebben de boeren zicht op meer contact met begripvolle burgers en mogelijk zelfs een grotere klandizie voor de producten die zij rechtstreeks willen verkopen? Hebben bewoners van Leidsche Rijn een blijvende interesse om de eigen leefomgeving te verbeteren?
Het antwoord op deze vragen is nog niet met zekerheid te geven, daarvoor is het nog te vroeg. Wat wel kan worden geconcludeerd is dat er groot enthousiasme is geoogst bij alle betrokkenen en dat dit enthousiasme doorwerkt. Steeds meer scholen haakten aan om met kinderen aan programmaonderdelen mee te kunnen doen. Ook uit meerdere HBO- en universitaire instellingen kwamen verzoeken om van het project kennis te kunnen nemen. Deze belangstelling lijkt ook na de afronding van het project door te werken en resulteert in vragen over vervolgactiviteiten waarop aangehaakt kan worden. Hetzelfde kan worden gezegd van de participerende boeren die ondanks de aanzienlijke tijdsinvesteringen aangehaakt bleven en gedurende de twee projectjaren in aantal is toegenomen en meer divers is geworden. Doorwerking van de contacten tussen kunstenaars en boeren is te verwachten vanwege de vaak zeer persoonlijke contacten die zijn opgebouwd. Het is echter nog moeilijk te voorspellen welke vorm die doorwerking zal hebben.
Ook ten aanzien van de bewoners van Leidsche Rijn is moeilijk vast te stellen wat de activiteiten waaraan ze hebben deelgenomen met ze heeft gedaan in termen van duurzame doorwerking. Het aantal bewoners dat we hebben kunnen bereiken bleef over de hele projectperiode betrekkelijk gelijk. Wat zonder twijfel doorwerkt is de aandacht die het project bij collega kunstenaars, kunstinstellingen, scholen en maatschappelijke instellingen heeft gewekt. De overbrugging tussen de bewoners van Leidsche Rijn met het ommeland en specifiek met de actieve boerenbedrijven is door velen opgemerkt en heeft doorwerking als aantrekkelijke of relevante mogelijkheid voor eigen activiteiten of programmering.

Een mooi voorbeeld van doorwerking is het initiatief *De oogst van Utrecht* dat op 10 september 2022 voor

het eerst plaatsvond in het Máximapark van Leidsche Rijn. Een culinair oogstfeest dat kon worden gerealiseerd mede dankzij het door ons opgebouwde netwerk en dat door de initiatiefnemers – waaronder veel van onze samenwerkingspartners – vaker zal worden georganiseerd. Een ander voorbeeld van doorwerking is het *Voedselspel*, een doorontwikkeling van één van de betrokken kunstenaars Txell Blanco in samenwerking met Play the City, waarbij via spel gesprekken mogelijk worden maakt over hoe regionaal, duurzaam en gezond voedsel de komende jaren in Utrecht West zou kunnen worden geproduceerd en gedistribueerd. Een derde voorbeeld van doorwerking is de belangstelling vanuit Zwitserland (County Salts), HongKong (CHAT - Centre for Heritage, Arts and Textile) en Frankrijk (Montbéliard, 19CRAC Alpine) om de betrokken kunstenaars voor een expositie en een serie workshops uit te nodigen, om ter plaatse te kunnen leren van het project Leidsche Rijn Luistert. Ten slotte moet doorwerking in de vorm van het Travelling Farm Museum of Forgotten Skills genoemd worden. Zoals al eerder opgemerkt is dit 'TFM' de artistieke signatuur van de participerende kunstenaars en zij hebben de ambitie om TFM professioneel verder te ontwikkelen, inclusief de vele connecties die zij met Leidsche Rijn en de ommelanden hebben gemaakt. Meerdere samenwerkingen zullen worden uitgewerkt zoals met County Salts, Zwitserland, met Food Culture Days, met 'Drifting Curriculum in Korea' en met Universiteit Utrecht.

Samenwerking kunstenaars en boeren

Boeren waarmee is samengewerkt hebben voor zover bekend geen daverende toename gezien van wijkbewoners die hun producten kwamen kopen. Daarvoor was dit project ook niet direct bedoeld. Wat wel werd beoogd en ook is gelukt, is het verkleinen van de mentale afstand tussen boeren en burgers. Belangstelling van de bewoners van Leidsche Rijn voor de waarden van het ommeland en de aanwezigheid en rol van de boeren en andere professionals dichtbij hun eigen leefomgeving. Én de herkenning van mogelijkheden om actief bij dat ommeland betrokken te kunnen zijn.
Van meet af aan is dit met de betrokken boeren zorgvuldig afgestemd: Als we bewoners met een excursie naar jouw erf meenemen, wat kan je hen dan vertellen? Hoe kan je zo goed mogelijk aansluiten bij hun belevingswereld? Wat zijn de verhalen die je kunt vertellen? Waar zullen de bewoners naar willen luisteren?

A good example of this effect is the initiative De Oogst van Utrecht, which took place for the first time on September 10, 2022 in the Máximapark of Leidsche Rijn. A culinary harvest festival that could be realized thanks to the network we have built up and that will be organized more often by the initiators – including many of our partners. Another example of the effect is the Foodgame, a further development by Txell Blanco, one of the artists involved, in collaboration with Play the City, in which discussions are made possible through games about how regional, sustainable and healthy food could be produced and distributed in Utrecht West in the coming years. A third example of the effect is the interest from Switzerland (County Salts), Hong Kong (CHAT - Center for Heritage, Arts and Textile) and France (Montbéliard, 19CRAC Alpine) to invite the artists involved for an exhibition and a series of workshops, to be able to learn on site from the project Leidsche Rijn Luistert. Finally, the impact in the form of the Travelling Farm Museum of Forgotten Skills should be mentioned. As noted earlier, this "TFM" is the artistic signature of the participating artists and they have the ambition to further develop TFM professionally, including the many connections they have made with Leidsche Rijn and the surrounding area. Several collaborations will be developed, such as with County Salts, Switzerland, with Food Culture Days, with "Drifting Curriculum" in Korea and with Utrecht University.

Collaboration between artists and farmers

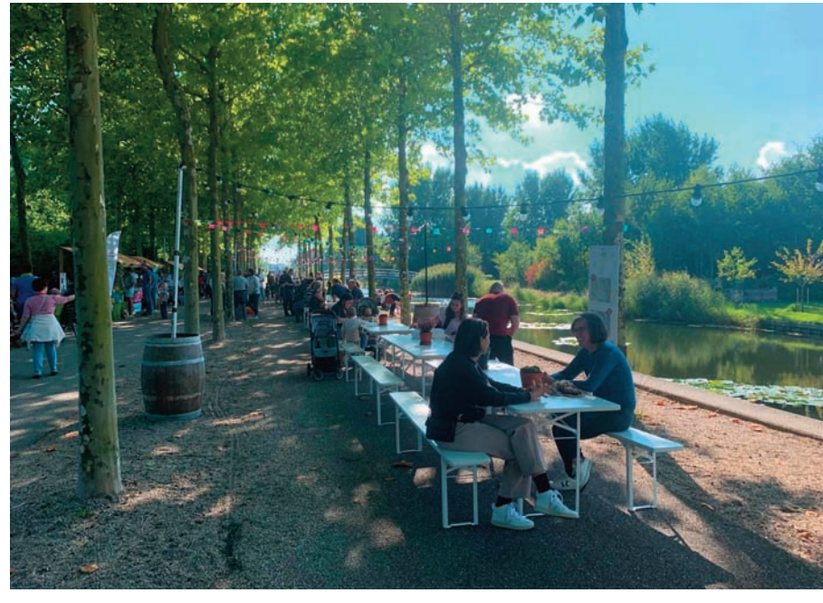
As far as we know, farmers whom we have worked with have not seen a resounding increase in local residents buying their products. This project was not directly intended for that. What was intended and succeeded was to reduce the mental distance between farmers and citizens. Interest of the residents of Leidsche Rijn in the values of the surrounding countryside and the presence and role of farmers and other professionals close to their own living environment. And the recognition of opportunities to be actively involved in that surrounding area.
From the outset, this has been carefully coordinated with the farmers involved: If we take residents on a field trip to your farmland, what can you tell them? How can you connect as closely as possible to their world of experience? What are the stories you can tell? What will residents want to listen to?

The role of the artists was that of seducers to arrange the encounters in an inspiring way, with artistic installations, but primarily based on a personal and intrinsic motivation. Being able to tell stories about heritage and ecology with enthusiasm and conviction, connected to contemporary issues and historical context. The role of the farmers was then – in harmony with the artist(s) – to act as host or hostess and to arouse interest in their usually multifaceted activities and to bring the participants into contact with it in a practical way and, above all, to bring it to life. Petting a cow, getting an explanation about the milking installation, the smell of hay, the wellies and the tractor, the heavy tools, the greenhouses and the robustness of working with nature, everything on the farm immediately contributes to a lively imprint for the visitors.

In all cases, farmer(s) and artist(s) entered into extensive discussions with the participants after or during a tour. Questions from participants were plentiful and without exception these conversations had a deep impact, precisely because the distance between the daily practice of farming and the average city dweller has become so great.

De rol van de kunstenaars was die van verleiders om op een inspirerende manier de ontmoetingen te arrangeren, met artistieke installaties, maar in de eerste plaats vanuit een persoonlijke en intrinsieke motivatie. Met enthousiasme en overtuiging verhalen kunnen vertellen over erfgoed en ecologie, verbonden met hedendaagse vraagstukken en historische context. De rol van de boeren was vervolgens om – in harmonie met de kunstenaar(s) – gastheer of -vrouw te zijn en belangstelling te wekken voor hun meestal veelzijdige werkzaamheden en de deelnemers daarmee op een praktische manier in contact en vooral tot leven te brengen. Het aaien van een koe, uitleg krijgen over de melkinstallatie, de geur van hooi, de kaplaarzen en de tractor, het zware gereedschap, de kassen en de robuustheid van het werken met de natuur, alles op het boerenerf draagt direct bij aan een levendige inprint voor de bezoekers.

In alle gevallen zijn boer(in) en kunstenaar(s) na of al tijdens een rondleiding met de deelnemers uitgebreid in gesprek gegaan. Vragen van deelnemers waren er in overvloed en deze gesprekken hadden zonder uitzondering een diepe inwerking, juist omdat de afstand tussen de dagelijkse praktijk van het boerenbedrijf en de gemiddelde stadsbewoner zo groot geworden is.

Navolging

De kloof tussen stad en ommeland is uitzonderlijk groot en het project Leidsche Rijn Luistert heeft aangetoond dat kunstenaars succesvol kunnen zijn om hier samen met boeren en andere experts bruggen te slaan voor nieuwsgierige stadsbewoners. Fascinerend is de parallelle mindset van boeren en kunstenaars die beide vanuit een grote passie werken en met groot improvisatievermogen. De demografie en het landgebruik van Leidsche Rijn aan de westkant van Utrecht zijn zeer specifiek met circa 45.000 bewoners en de aangrenzende agrarische variëteit, toch zullen veel steden min of meer dezelfde problemen ervaren; burgers die niet of nauwelijks betrokken zijn bij de activiteiten in het ommeland.
Samenwerking tussen boeren en kunstenaars kunnen in korte tijd verschil maken en nieuwsgierige burgers op weg helpen. Door de activiteiten zowel op het boerenerf als daarbuiten met andere experts te combineren onstaat een variatie die aantrekkelijk is voor vele leeftijdsgroepen en interesses.
Graag doen wij hier enkele algemene suggesties die bij kunnen dragen aan een succesvol projectopzet en -realisatie.

Inhoud is motief

Naar ons idee dienen inhoudelijke motieven leidend te zijn bij het opzetten van activiteiten gericht op het wekken van interesse voor de relatie tussen stad en ommeland. Het inhoudelijk motief voor Leidsche Rijn Luistert was gericht op identiteit (verbondenheid met de eigen omgeving) en ecologie (duurzame gewoonten). Als neveneffect kunnen kansen worden gecreëerd voor ketenverkorting (producten direct van de boer) en belangstelling voor kunst (bezoek aan galerie of museum). Zodra echter dergelijke belangen een eigen rol gaan spelen verdwijnt de oprechtheid en daarmee de nieuwsgierigheid van de burger. Achterliggende belangen veroorzaken een dubbele agenda en dat gaat ten koste van openheid en enthousiasme. Een manier om te voorkomen dat achterliggende belangen een rol gaan spelen is om burgers te betrekken bij het opzetten van de activiteiten. In het project Leidsche Rijn Luistert hebben we veelvuldig buurtbewoners kunnen verwelkomen die, eenmaal in aanraking met de activiteiten, ‘aangestoken’ werden en deel werden van ideevorming en uitvoering.

Echoing

The gap between the city and the surrounding countryside is exceptionally large and the Leidsche Rijn Luistert project has shown that artists can be successful in building bridges for curious city residents together with farmers and other experts. Fascinating is the parallel mindset of farmers and artists, who both work from a great passion and with great improvisation. The demographics and land use of Leidsche Rijn on the west side of Utrecht are very specific with approximately 45,000 inhabitants and the adjacent agricultural variety, yet many cities will experience more or less the same problems; citizens who are not or hardly involved in the activities in the surrounding area. Cooperation between farmers and artists can make a difference in a short time and help curious citizens on their way. By combining the activities with other experts both on the farm and outside, a variety is created that is attractive to many age groups and interests. We would like to make some general suggestions here that can contribute to a successful project design and realization.

Content is motive
In our opinion, substantive motives should be leading when setting up activities aimed at arousing interest in the relationship between the city and the surrounding countryside. The substantive motive for Leidsche Rijn Luistert was aimed at identity (connection with one's own environment) and ecology (sustainable habits). As a side effect, opportunities can be created for chain shortening (products directly from the farmer) and interest in art (visiting a gallery or museum). However, as soon as such interests start to play a role of their own, the sincerity and thus the curiosity of the citizen disappears. Underlying interests cause a double agenda at the expense of openness and enthusiasm. One way to prevent underlying interests from playing a role is to involve citizens in setting up the activities. In the Leidsche Rijn Luistert project, we have often welcomed local residents who, once in contact with the activities, were hooked, and became part of the activity's ideation and implementation.

Stakeholders
To set up a program aimed at connecting town and countryside, in which artists, farmers and citizens want to work together, an inventory of all potential stakeholders is needed. Which artists are locally active and interested in participating? Which agricultural companies want to participate? Are active citizens involved? Which other experts or institutions are active in the surrounding area and may be interested?
Involvement requires an intrinsic motivation. As noted earlier, participation in exchange for interests stands in the way of sincerity.

The collaboration between artists and farmers in Leidsche Rijn Luistert went without any significant problems. Striking was the corresponding passion; both artists and farmers give themselves completely to their profession and thereby deal flexibly with “whatever presents itself.” Building bridges together between farmer and citizen gives energy and perspective. Nevertheless, the starting points must be clear in advance.
For participating artist:
- interested in the relationship between city and countryside;
- artistic repertoire is just as important as communication skills;
- not only executing but also thinking and designing;
- flexible commitment;
- proactive, don't wait but step forward.

For participating farmers and farmer's wives:
- interest in receiving guests in the yard;
- open attitude towards the questioners;
- wanting and being able to make time for receiving and/or showing guests around;
- being able to tell stories with pride and enthusiasm.

Other involved
In developing the Leidsche Rijn Luistert program, we not only collaborated with farmers, but also with nature managers, bird watchers, chefs, historians, ecologists and fellow artists. Mixed forms such as the food forest and the collective vegetable garden have also been given a place in the program. This breadth of offer was appreciated by participants, especially those who have participated in the activities more often. Just like the farmyard, it is also new for many to stroll through the countryside with a birdwatcher and learn to see the many bird variations or to cook together with ingredients from the food forest.

Betrokkenen

Voor het opzetten van een programma gericht op de verbinding van stad en platteland waarbij kunstenaars, boeren en burgers willen samenwerken is een inventarisatie nodig van alle potentiële betrokkenen. Welke kunstenaars zijn lokaal actief en geïnteresseerd in deelname? Welke agrarische bedrijven willen deelnemen? Zijn er actieve burgers te betrekken? Welke overige experts of instellingen zijn actief in het ommeland en mogelijk geïnteresseerd?
Betrokkenheid vraagt om een intrinsieke motivatie. Deelname in ruil voor belangen staat zoals eerder opgemerkt oprechtheid in de weg.

De samenwerking tussen kunstenaars en boeren verliep in Leidsche Rijn Luistert zonder noemenswaardige problemen. Opvallend was de overeenkomstige passie; zowel kunstenaars als boeren geven zich volledig in hun beroep en gaan daarbij flexibel om met ‘wat zich aandient’. Samen bruggen bouwen tussen boer en burger geeft energie en perspectief. Toch moeten de uitgangspunten vooraf helder zijn.
Voor deelnemende kunstenaars:
- geïnteresseerd in de relatie stad versus platteland;
- artistiek repertoire is net zo belangrijk als communicatieve vaardigheden;
- niet alleen uitvoeren maar ook meedenken en ontwerpen;
- flexibel inzetbaar;
- proactief, niet afwachten maar naar voren treden.

Voor deelnemende boeren en boerinnen:
- interesse om gasten te ontvangen op het erf;
- open houding naar de vragenstellers;
- tijd willen en kunnen maken voor ontvangen en/of rondleiden van gasten;
- met trots en enthousiasme verhalen kunnen vertellen.

Andere betrokkenen

Bij de uitwerking van het programma Leidsche Rijn Luistert is niet alleen met boeren samengewerkt maar ook met natuurbeheerders, vogelaars, koks, historici, ecologen en collega-kunstenaars. Ook mengvormen zoals het voedselbos en de collectieve moestuin hebben een plaats in het programma gekregen. Deze breedte in aanbod werd door deelnemers gewaardeerd, vooral bij diegenen die vaker aan de activiteiten hebben deelgenomen. Net als het boeren erf is het voor velen ook nieuw om met een vogelaar door het ommeland te struinen en de vele volgelvariaties te

leren zien of om samen te koken met ingrediënten uit het voedselbos. De samenwerking met de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens en Leidsche Rijn heeft belangrijk bij kunnen dragen aan het kunnen verhalen over de historie van de westkant van Utrecht. Erfgoed krijgt hierdoor een diepere betekenis, ook als het gaat om de grond waarop nieuwbouw is verrezen. Dankzij de kennis en ondersteuning van deze vereniging kon aan deelnemers worden uitgelegd hoe het landschap door de eeuwen heen voor de mens gefunctioneerd heeft, hoe dit op veel plaatsen nog steeds zichtbaar is en hoe dit aansluit op de agrarische activiteiten van vandaag, maar uiteraard ook over wat verdwenen is of verloren dreigt te gaan.

De samenwerking met de experts in ons project had meestal een andere achtergrond dan die van de boeren. Voor sommigen gold dat het 'leuk' was om mee te doen, voor anderen lag er een kans vergelijkbaar met die van de boeren. Het ging dan echter niet om de kloof tussen boer en burger maar om het wekken van interesse bij de stedeling voor het ommeland.
Deze experts kunnen er voor zorgen dat een veelzijdig activiteitenprogramma kan worden opgezet waardoor een breder beeld van het ommeland mogelijk is en potentiële deelnemers op meerdere interesses te benaderen zijn. Ook voor de betrokkenheid van deze experts geldt dat zij met de ambitie moeten matchen:
- een goed oog voor de relatie stad versus ommeland;
- inhoudelijk repertoire is net zo belangrijk als communicatieve vaardigheden;
- tijd willen en kunnen maken voor ontvangen en/of rondleiden van gasten;
- open houding naar de vragenstellers;
- met trots en enthousiasme verhalen kunnen vertellen.

Locatie

Het project Leidsche Rijn Luistert heeft veel baat gehad bij een vaste locatie waar alle betrokkenen gebruik van konden maken en omwille van een mentaal middelpunt. Een dergelijk middelpunt helpt bij de beeldvorming, zowel voor de direct betrokkenen als voor de potentiële deelnemers. Wij hebben kunnen ervaren hoe een verlaten boerderij, midden in een nieuwbouwwijk met winkelcentrum, zeer snel eigen kon worden gemaakt en grote aantrekkingskracht op potentiële deelnemers had. De leegstaande winkel functioneerde als next best, de aantrekkingskracht was veel kleiner maar de functie van een 'vast punt' heeft goed gewerkt. In beide gevallen is bewust een locatie gekozen die zich binnen de stedelijke omgeving bevindt en niet (ver weg) in het ommeland. De concrete aanbeveling is dus welke locatie binnen de stedelijke omgeving geschikt is als uitvalsbasis, verzamelpunt, werkplaats etc.

Methodiek

Tot slot willen we graag aanbevelen om geen haast te hebben. Een strakke agenda met harde einddoelen is geen voorwaarde voor een duurzame mentaliteitsverandering bij stadsbewoners om meer interesse te tonen voor het ommeland. Flexibiliteit, adaptatie en open ogen en oren voor alle betrokkenen bieden wel dit perspectief al zijn er geen garanties. Casco Art Institute en de betrokken kunstenaars hebben samen met alle andere betrokkenen een methodiek gevolgd die bekend staat als unlearning. Unlearning wijkt af van het idee van leren als een manier om kennis te vergaren als een louter verstandelijk proces. In plaats daarvan beschouwt het leren als een geleidelijke ontwikkeling van gewoonten en directe ervaring. Om nieuwe gewoonten te vormen, is een omgeving nodig waarin regels en waarden makkelijk te adapteren zijn en kunnen beklijven. Het project Leidsche Rijn Luistert bood een dergelijke omgeving. Zonder lesboeken of readers is door samen praten en luisteren betekenis gegeven aan een beloftenvolle samenhang tussen stad en ommeland.

Externe documentatie:

- https://casco.art/projects/travelling-farm-museum-of-forgotten-skills/
- https://tfmdepot.hotglue.me/
- https://www.instagram.com/travellingfarmmuseum/
- https://www.facebook.com/travelingfarmmuseum/
- https://plou.nl/TFM
- https://podcasts.apple.com/lu/podcast/travelling-farm-museum-of-forgotten-skills/id1563294050
- https://casco.art/nl/resource/unlearningexercises/

The collaboration with the Historical Association Vleuten, De Meern, Haarzuilens and Leidsche Rijn has made an important contribution to being able to tell stories about the history of the west side of Utrecht. This gives heritage a deeper meaning, also when it comes to the land on which new buildings have been built. Thanks to the knowledge and support of this association, it was possible to explain to participants how the landscape has functioned for humans over the centuries, how this is still visible in many places and how this connects to today's agricultural activities, but of course also about what has disappeared or is in danger of being lost.

The cooperation with the experts in our project usually had a different background than that of the farmers. For some it was "fun" to participate, for others there was an opportunity comparable to that of the farmers. However, it was not about bridging the gap between farmer and citizen, but about arousing interest in the surrounding countryside among urban dwellers.
These experts can ensure that a versatile program of activities can be set up, enabling a broader picture of the surrounding area and allowing potential participants to be approached based on multiple interests. The involvement of these experts must also match the ambition:
- a good eye for the relationship between the city and the surrounding countryside;
- substantive repertoire is just as important as communication skills;
- wanting and being able to make time for receiving and/or showing guests around;
- open attitude towards the questioners;
- being able to tell stories with pride and enthusiasm.

Location

The Leidsche Rijn Luistert project benefited greatly from a fixed location that could be used by all parties involved and as a mental centerpiece. Such a center helps to create an image, both for those directly involved and for potential participants. We were able to experience how an abandoned farm, in the middle of a new housing estate with a shopping centre, could be quickly made our own and had great appeal to potential participants. The vacant store functioned as the next best, the attraction was much smaller, but the function of a 'fixed point' worked well. In both cases, a location was deliberately chosen that is located within the urban environment and not (far away) in the countryside. The concrete recommendation is therefore which location within the urban environment is suitable as a base, meeting point, workshop, etc.

Methodology

Finally, we would like to recommend not to be in a hurry. A tight agenda with hard final goals is not a precondition for a sustainable change of mentality among city residents to show more interest in the countryside. Flexibility, adaptation and open eyes and ears for all parties involved do offer this perspective, although there are no guarantees. Casco Art Institute and the artists, together with everyone else involved, have followed a methodology known as unlearning. Unlearning deviates from the idea of learning as a way of acquiring knowledge as a mere intellectual process. Instead, it views learning as a gradual development of habits and direct experience. To form new habits, an environment is needed in which rules and values are easy to adapt and can take root. The Leidsche Rijn Luistert project provided such an environment. Without textbooks or readers, by talking and listening together, meaning has been given to a promising cohesion between city and countryside.

External documentation:

- https://casco.art/projects/travelling-farm-museum-of-forgotten-skills/
- https://tfmdepot.hotglue.me/
- https://www.instagram.com/travellingfarmmuseum/
- https://www.facebook.com/travelingfarmmuseum/
- https://plou.nl/TFM
- https://podcasts.apple.com/lu/podcast/travelling-farm-museum-of-forgotten-skills/id1563294050

Flora

Leidsche Rijn Luistert Kernteam / Core team:
Asia Komarova (artist, The Outsiders), Binna Choi (curator, Casco Art Institute), Erik Uitenbogaard (coordination, Casco Art Institute), Kim van der Zijne (education, Casco Art Institute), Lara Berkeveld (education, Casco Art Institute), Leana Boven (curator, Casco Art Institute), Leonardo Barreto de Siqueira (education, Casco Art Institute), Luke Cohlen (communication, Casco Art Institute), Marianna Takou (producer, Casco Art Institute), Merel Zwarts (artist, The Outsiders), Staci Bushea (curator, Casco Art Institute), Txell Blanco (artist, The Outsiders).

Met dank aan / With thanks to:
De boeren en boerinnen / The farmers and farmer's wives: Afke Huitema (boerin in opleiding), Alexandra van der Vis-Kruijswijk (Rood Noot), Anne van Rijn (Geertje's Hoeve), Boer Kees (Ter Weide), Boudewijn Rijff (Stekkers), Daphne de Bruin (Vrijstaat), Edith Spruit (LTO), Grace Lostia (kombucha Mistress), Henk (Boer Goes), Jan en Maarten (Voedselbos Haarzuilens), Mari Pitkaenen(Kasvio), Marije Klever (NAJK), Niels Rijken (Micro Organics), Paul Groen (Nieuwe molenaar in Leidsche Rijn), Peter en Laura van Rossum (Boer Peter), Piet van Schaik (Boerderij de Koepel), Raffael (xexek), Ramona Schalkwijk (Bloemenweidemelk), Roel (terwijde bier club), Sander Drent (Stichting Johanniterveld), Simone (Moestuin de Haar), Wendy Klever (Melktap Harmelen), Yessie (Stekkers).
De kunstenaars/The artists: Alexandra Martens, Ali Authman, Anette Kraus, Angelina Kumar, Avan Omar, Britt Dorenbosch, Cee bakker, Chantal van Lieshout, Charli, Claudio Pieri, Corelia Baibarac, Csilla Klenyánszki, Daan Zwarts, Dieneke Oudijk, Ekim Tan, Elvis Krstulovic, Emmeli Person, Guodakota, Joe Buggila, Jorge Menna Barreto, Jos Zwarts, Liza Rinkema, Manne Heijman, Mariëlle Videler, Marika Vandekraats, Maxim Yesodharan, Mia van den Bos, Noël van Dooren, Paravaneh, Pieter Veen, Raul Silva, Rosa Lee szarzynski, Sinwah, Tom Dello, Wapke Feenstra, Wobke Kolk, Yentl van Stokkum.
Overige experts / Other experts: Alankrita Sarkar (Delta metropool), Anders Utrecht (UU), Bert Holtkamp (Brouwerij Maximus), Carola Berkouwer (Rabobank), Christel Hofmans (VOKO en Speldidaktiek opleiding), Coutry Salts (Switerland), Daniel Lansbergen (Wijkrestaurant Venster), DOGTIME (Gerrit Rietveld Academie), Erwin Mulder (Buurtwerkkamer), Ester Bousova (Queer Utrecht), Food Climate Justice network, Food Cultures days (Switerland), Food-Print Utrecht, Four Sisters Project, Gerda Oskam (Historische Vereniging), Hache Collective, Hicham Khalidi (Jan van Eyck Academie), Imke de Boer (WUR), Joyce Roskamp, Karen Hitters (Gemeente Utrecht), Linette Mak (voedselmakkelaar), Marcel Wijnen (Rabobank director), Margriet van Vianen (Province Utrecht), Marijke Orthel (spelnatuur), Michiel Klompenhouwer (Rabobank), Pauline Deckers (Rabobank), Rebecca (ASEED organizaion), Richard Draaijer, Shailaja Shah (Delta metropool), Simone Lieste (In de kern gezond), Taste before you waste.

Dit project kon tot stand komen mede dankzij de financiële steun uit het Programma voor Plattelandsontwikkeling 2014-2020 voor Nederland (POP3). Dit programma wordt deels gefinancierd uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO).
This project was made possible in part thanks to financial support from the Rural Development Program 2014-2020 for the Netherlands (POP3). This program is partly financed by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD).

